

**ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
ШКІЛ- ІНТЕРНАТІВ ДО ВИХОВАННЯ МИЛОСЕРДЯ У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Стаття присвячена питанням готовності педагогів загальноосвітніх шкіл-інтернатів до виховання милосердя у молодших школярів.

Статья посвящена вопросам готовности педагогов общеобразовательных школ-интернатов к воспитанию милосердия у младших школьников школ-интернатов.

In the article the question on reading of the teacher of upbringing mercy of junior pupils of the boarding shoois providing general education.

Ключові слова: милосердя, готовність педагогів, молодші школярі, загальноосвітня школа-інтернат, позаурочна діяльність.

Вишнівська Н. В. Готовність педагогів загальноосвітніх шкіл-інтернатів до виховання милосердя у молодших школярів/ Н. В. Вишнівська // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць. – Випуск 15. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 186-193.

В сучасних умовах розвитку української держави вкрай важливим і невідкладним завданням стає проблема виховання милосердя в молодого покоління.

Особливо актуальною є ця проблема для вихованців шкіл-інтернатів, оскільки більшість з них – це педагогічно занедбані діти, для яких

характерними є деприваційний синдром, труднощі у спілкуванні з оточуючими людьми, поверховість почуттів, схильність до нервових зривів, підвищена вразливість, агресивність, недовіра до дорослих.

У сучасній педагогічній науці проблема виховання милосердя знайшла своє відображення у працях сучасних педагогів (Т. Андрієва, А. Будугай, Л. Кириченко, І. Княжева, Л. Ощепкова, Я. Потапенко, В. Шутова та ін.).

Водночас поза увагою дослідників залишилася складна та різноаспектна проблема виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлена також рядом суперечностей між: значним потенціалом позаурочної діяльності щодо виховання милосердя в учнів початкових класів шкіл-інтернатів та його недостатнім використанням в практиці зазначених установ; необхідністю професійної підготовки педагогів шкіл-інтернатів до виховання милосердя у молодших школярів та недостатньою розробленістю змісту, форм і методів такої діяльності.

Мета статті – визначити ступінь готовності педагогів шкіл-інтернатів до виховання милосердя у молодших школярів.

У школі-інтернаті педагогічний вплив на вихованців, їхнє навчання та виховання здійснюється систематично. Провідну роль у цій діяльності здійснює вихователь. Основною у процесі виховання милосердя у молодших школярів є емоційно-позитивна мотивація педагога школи-інтернату, усвідомлення актуальності та необхідності даного аспекту професійної діяльності, бажання ефективно здійснювати її, знання про сутність даного феномену та специфіку його формування у молодших школярів шкіл-інтернатів, володіння формами і методами виховання милосердя.

У школі-інтернаті педагогічний вплив на вихованців, їхнє навчання та виховання здійснюється систематично. Провідну роль у цій діяльності здійснює вихователь. Основною у процесі виховання милосердя у молодших школярів є емоційно-позитивна мотивація педагога школи-інтернату, усвідомлення актуальності та необхідності даного аспекту професійної діяльності, бажання ефективно здійснювати її, знання про сутність даного феномена та специфіку

його формування у молодших школярів шкіл-інтернатів, володіння формами і методами виховання милосердя.

З метою вивчення рівня готовності педагогів шкіл-інтернатів до виховання милосердя у молодших школярів необхідно теоретично обґрунтувати зміст поняття “готовність педагога щодо виховання милосердя у молодших школярів” (професійна готовність).

Аналіз досліджень (М. Дьяченка, І. Іващенко, Л. Кандибовича, В. Крутецького, Д. Узнадзе та інших) свідчить, що загальна професійна готовність включає оволодіння знаннями, вміннями й навичками у відповідності з профілем діяльності та розглядається як: наслідок діяльності; якість, що визначає настановлення на професійні завдання та ситуації; активний стан особистості, що включає діяльність; передумова щодо цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості, ефективності; стійка характеристика особистості, яка є результатом підготовленості до діяльності.

Таким чином, “загальна професійна готовність” по суті враховує: професійну готовність суб’єкта до діяльності, його психологічний стан, спрямованість, професійну підготовленість.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що поняття “готовність до педагогічної діяльності” не має єдиного тлумачення. Однак, можна констатувати певну єдність поглядів щодо сутності цього поняття: готовність до педагогічної діяльності передбачає “сумлінне та відповідальне ставлення до педагогічної діяльності; готовність - складне структурне утворення у центрі якого знаходиться усвідомлення педагогічної праці як головного сенсу життя” [2, с. 147]; готовність до педагогічної діяльності - здатність до самовіддачі в педагогічній роботі, прагнення виконувати її т позиції творчого підходу; сформованість стійких мотивів педагогічної діяльності; наявність професійно значущих якостей особистості педагога, професійних знань, вмінь та навичок.

У контексті цього визначення готовність педагога до виховання милосердя у молодших школярів загальноосвітніх шкіл-інтернатів розглядається нами як приватне виявлення готовності до самостійної

діяльності, як цілісне особистісне утворення, що виявляється в його активно-позитивному ставленні до педагогічної професії, а також сформованості професійної самосвідомості.

Згідно з провідними ідеями особистісно-діяльнісної теорії (Л. Виготський [1], О. Леонтьєв [3]; С. Рубінштейн [4] та інші) виділення структури готовності педагогів шкіл-інтернатів до виховання милосердя у молодших школярів ми будемо розглядати в єдності чотирьох взаємопов'язаних структурних компонентів:

- ціннісно-мотиваційного, заснованого на стійкій спрямованості щодо організації процесу виховання милосердя як актуального аспекту професійної діяльності, бажання виконувати цю діяльність на високому рівні, прагнення допомогти вихованцям в їх життєвому становленні;

- когнітивного, який об'єднує сукупність знань педагога щодо його ролі у розвитку та саморозвитку особистості дитини, яка формується в умовах поза сімейного виховання, знання про сутність милосердя та специфіку його виховання у молодших школярів загальноосвітніх шкіл-інтернатів;

- морально-психологічний, що пов'язаний із здатністю педагога до емпатії, толерантності як терпимості по відношенню до іншого;

- діяльнісно-технологічний, який включає володіння педагогами формами і методами виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів.

Подана структура готовності педагога до виховання милосердя у молодших школярів загальноосвітніх шкіл-інтернатів була взята нами за основу в ході проведення дослідно-експериментальної роботи.

Показниками готовності педагога до організації виховання милосердя у молодших школярів у загальноосвітніх школах-інтернатах виступають: емоційно-позитивна мотивація щодо виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів як актуального аспекту педагогічної діяльності; бажання ефективно здійснювати її; знання про сутність милосердя та специфіку його виховання у молодших школярів загальноосвітніх шкіл-інтернатів; здатність педагога до емпатії, толерантності як терпимості по відношенню до

іншого; володіння формами і методами виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів.

З метою виявлення ставлення педагогів до проблеми виховання милосердя у молодших школярів загальноосвітніх шкіл-інтернатів було запропоновано запитання: “Як Ви вважаєте, чи є проблема виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів актуальною проблемою сучасності? Чи може школа-інтернат досягнути значних успіхів у вихованні милосердя у молодших школярів?”

Результати анкетування свідчать, що 87,7 % педагогів шкіл-інтернатів вважають цю проблему актуальною. При цьому більшість педагогів зазначають, що виховання милосердя у дітей є однією з головних цілей виховання, оскільки завдання сучасної школи полягає у вихованні у молодого покоління милосердності як якості особистості. Поряд із тим педагоги зазначають, що школа-інтернат може досягнути значних успіхів у вирішенні цього питання, при цьому велике значення покладають на позаурочну діяльність.

Педагоги стверджують, що вихованню милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів буде сприяти не тільки знання дітьми про сутність милосердя, а й організація практичного милосердя, тобто включення дітей у діяльність, яка буде сприяти вихованню в них турботи про інших, безкорисливості, доброти, чуйності, співчуття, співстраждання, співпереживання Вони також зазначали, що виховати добру, милосердну людину може тільки добрий, милосердний педагог.

З метою виявлення бажання ефективно здійснювати процес виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів педагогам було запропоновано оцінити своє бажання виховувати милосердя у дітей за трибальною шкалою (3 – високий, 2 – середній, 1 – низький).

Як свідчать результати дослідження, більшість педагогів 43,1 % оцінили своє бажання виховувати милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів балом “3” (емоційно-позитивна мотивація щодо організації виховання милосердя вихованців як актуального аспекту професійної 41,5 % педагогів оцінили своє бажання балом “2” (ситуаційна спрямованість щодо виховання

милосердя у молодших школярів шкіл інтернатів; 15,4 % педагогів оцінили своє бажання виховувати милосердя балом “1” (відсутність спрямованості щодо виховання милосердя у молодших школярів, небажання ефективно здійснювати цю діяльність).

З метою визначення осмислення феномена “милосердя” педагогам шкіл-інтернатів було запропоновано запитання: “Який зміст Ви вкладаєте в поняття “милосердя”? Перерахуйте ознаки прояву милосердя?”

Результати анкетування педагогів шкіл-інтернатів свідчать про те, що частина педагогів не усвідомлює у достатній мірі поняття “милосердя”.

Так, високий рівень усвідомлення поняття “милосердя” виявило 33,8 % педагогів. Вони назвали три і більше ознак прояву даної якості.

Середній рівень розуміння поняття “милосердя” виявило 43,1 % педагогів. Вони перерахували дві ознаки прояву даної якості.

Слід зазначити, що характеризуючи сутність поняття “милосердя”, педагоги в основному обмежувалися короткими формальними відповідями. Цей факт свідчить про формальний підхід значної частини педагогів шкіл-інтернатів до проблеми виховання милосердя у молодших школярів. Отже, ці педагоги мають загальне уявлення щодо сутності даного феномена й відповідно недостатньо працюють над його вихованням.

Низький рівень розуміння поняття “милосердя” виявили 23,1 % педагогів (вони назвали лише одну ознаку прояву милосердя). Це свідчить про недостатні знання щодо сутності феномена “милосердя”.

З метою вивчення прояву емпатії педагогів загальноосвітніх шкіл-інтернатів був проведений тест “Ваші емпатійні здібності” (В. Бойко) [5.].

Результати тестування емпатійних здібностей показали, що 22 педагога 33,8 % (22-29 балів) виявили високий рівень прояву емпатії; 38 педагогів 58,5 % (30 балів і вище) – мають середній рівень прояву емпатії; 5 педагогів 7,7 % (менше 14 балів) – мають низький рівень прояву емпатії.

Таким чином, рівень емпатії у педагогів шкіл-інтернатів, в основному, знаходиться на середньому рівні.

З метою виявлення у педагогів рівня сформованості толерантності було використано тест “Комунікативна толерантність” (В. Бойко) [5.].

У методиці було виділено 9 блоків поведінкових ознак комунікативної толерантності. Можливі інтервали від 0 до 15 балів. За методикою В. Бойка, чим вище бал за конкретною ознакою, тим менш толерантними є респонденти до людей у даному аспекті відносин і навпаки – чим менше балів за тією чи іншою поведінковою ознакою, тим вище рівень загальної комунікативної толерантності педагогів.

Результати даних тестування свідчать про те, що найменшу комунікативну толерантність респонденти виявили за блоком № 4, що характеризує невміння приховувати неприємні почуття під час зіткнення з не комунікативною людиною. Другу позицію займає блок № 3, що характеризує категоричність та консерватизм в оцінках людей. Третю позицію займає блок № 5, тобто педагоги прагнуть переробити, перевиховати партнерів.

Разом з тим, педагоги шкіл-інтернатів вміють прощати помилку, неприємності (блок № 7), вміють пристосовуватися до партнерів (блок № 9), терплячі до фізичного та психічного дискомфорту (блок № 8), виявляють прийняття та розуміння індивідуальності людини (блок № 1).

Таким чином, результати тестування дозволяють зробити висновок, що для більшості педагогів шкіл-інтернатів комунікативна толерантність знаходиться на середньому рівні – 35 педагогів (53,8 %), високий рівень толерантності виявило 20 педагогів (30,8 %); низький рівень комунікативної толерантності виявило 10 педагогів (15,4 %).

З метою з'ясування питання щодо використання педагогами шкіл-інтернатів методів виховання милосердя у молодших школярів, було запропоновано запитання: “Які методи виховання милосердя Ви використовуєте у практиці роботи? Перерахуйте їх”.

У результатів анкетування 27,7 % педагогів шкіл-інтернатів назвали такі методи виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів: розповідь, роз'яснення, етична бесіда, переконання, особистий приклад (методи формування свідомості); педагогічна вимога, вправи, привчання, доручення,

виховуючі ситуації (методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки); заохочення, покарання (методи стимулювання поведінки і діяльності); сюжетно-рольові ігри, тренінг (активні методи соціально-педагогічного розвитку). Це свідчить про володіння педагогами методами виховання милосердя у молодших школярів.

Значна кількість педагогів (41,5 %) назвали сукупність методів виховання милосердя у молодших школярів (як правило не більше трьох), серед яких домінує те: розповідь, роз'яснення, етична бесіда, переконання, приклад, вправи, виховуючі ситуації, сюжетно-рольові ігри. Це свідчить про достатнє володіння педагогами методами виховання милосердя у молодших школярів загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Слід зазначити, що 30,8 % педагогів назвали лише по одному методу виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів, а саме: розповідь – 9,2 %; етична бесіда – 7,7 %; особистий приклад – 6,2 %; сюжетно-рольова гра – 4,6 %; виховуючі ситуації – 3,1 %, що свідчить про їх непідготовленість щодо розв'язання цієї проблеми.

На основі співвіднесення показників готовності педагогів шкіл-інтернатів до виховання милосердя у молодших школярів було виявлено рівні їх готовності до виховання милосердя.

Високий рівень готовності до виховання милосердя у молодших школярів виявили – 34,2 % педагогів. Він характеризується емоційно-позитивною мотивацією щодо організації процесу виховання милосердя у молодших школярів як актуального аспекту професійної діяльності. Педагоги, віднесені до цього рівня мають глибокі знання про сутність милосердя та специфіку його виховання у молодших школярів шкіл-інтернатів; мають високий рівень емпатії, високий рівень сформованості толерантності як терпимості по відношенню до іншого; володіють формами і методами виховання милосердя у молодших школярів.

Середній рівень готовності до виховання милосердя у молодших школярів виявили – 45,6 % педагогів. Для цієї групи педагогів характерна ситуаційна спрямованість щодо виховання милосердя у молодших школярів,

Середній рівень готовності до виховання милосердя у молодших школярів виявили – 45,6 % педагогів. Для цієї групи педагогів характерна ситуаційна спрямованість щодо виховання милосердя у молодших школярів, вони мають достатні знання про сутність милосердя; виявляють середній рівень емпатії середній рівень сформованості толерантності як терпимості по відношенню до іншого; характеризуються недостатнім володінням формами і методами виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів.

Низький рівень готовності педагогів до виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів виявило – 20,2 % педагогів. Для цієї групи педагогів характерними є відсутність спрямованості щодо виховання милосердя у молодших школярів, небажання ефективно здійснювати його. Педагоги, віднесені до цієї групи, виявляють недостатні знання щодо сутності та специфіки виховання милосердя у молодших школярів. Для них характерним є низький рівень емпатії, низький рівень сформованості толерантності. Вони не володіють формами і методами виховання милосердя у молодших школярів.

З метою з'ясування питання щодо організації та змісту позаурочної діяльності з виховання милосердя у молодших школярів, педагогам були задані наступні запитання: “Чи організовуєте Ви у своїй професійній діяльності виховання милосердя, як моральної якості особистості дитини? З якими труднощами при цьому Ви стикаєтеся? ”

Педагогами шкіл-інтернатів було названо ряд причин, які, на їхню думку, ускладнюють процес виховання милосердя у молодших школярів: специфіка контингенту – 27,7 % при цьому педагоги зазначали, що більшості молодших школярів притаманні такі якості, як: почуття власної неповноцінності, конфліктність, байдуже ставлення до оточуючих; розбещеність, образливість, почуття самотності; безтурботність, агресивність; пропаганда жорстокості та насильства засобами масової інформації – 21,5 %; труднощі у виборі форм і методів виховання милосердя у молодших школярів – 18,5 %; відсутність методичних розробок з виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів – 15,4%; відсутність узгодженості зусиль школи-інтернату, сім'ї та громадськості в організації виховання милосердя у молодших школярів –

12,3%; недостатній взаємозв'язок у роботі з виховання милосердя у молодших школярів між вчителем початкових класів та вихователем – 4,6 %.

Отже, констатувальний етап дослідження засвідчив, що більшість педагогів шкіл-інтернатів не володіє достатніми знаннями з питань виховання милосердя у молодших школярів, робота у цьому напрямі має переважно формальний, епізодичний характер; значна кількість педагогічних працівників не достатньо обізнана з формами і методами виховання милосердя у молодших школярів; можливості позаурочної діяльності використовуються недостатньо. Таким чином, виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів поза організацією спеціальної цілеспрямованої роботи відбувається неефективно.

Аналіз та узагальнення результатів констатувального етапу дослідження засвідчили необхідність посилення уваги до обґрунтування та експериментальної перевірки педагогічних умов виховання милосердя у молодших школярів загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. Перспективним вважаємо розробку семінару для педагогів шкіл-інтернатів з питань виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів; підвищення ефективності післядипломної педагогічної освіти з цієї проблеми.

Література

1. Выготский Л. С, Педагогическая психология / Лев Семенович Виготський. [под. ред. В. В. Давыдова]. – М., 1991. – 479 с.
2. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників \ загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: монографія\ Любов Вікторівна Канішевська. - К.: ХмЦНП, 2011. - 368 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. - Избр. произведения: в 2-х т. – М.: Педагогика, 1989. - Т 2. – 328 с.

5. Шеламова Г.М. Педагогические условия формирования толерантности учащихся профессионального лицея: дисс. канд.пед.наук: 13.00.01 / Шеламова Галина Михайловна. – М., 2003. –180 с.